

İnsan Hüquqları və Hüquqi Məsələlər
üzrə Baş Direktorluq,
İqtisadi Cinayətlər Bölməsi
Strasburq, Fransa
2 aprel 2008-ci il

Azeri version

Hüquq-mühafizə orqanları ilə İnternet xidmətlərinin təchizatçıları arasında kibercinayətlərə qarşı əməkdaşlığa dair rəhbər prinsiplər

Kibercinayətlərə qarşı əməkdaşlığa dair
qlobal konfrans tərəfindən qəbul edilib,
Avropa Şurası, Strasburq, 1-2 aprel 2008-ci il

Bu rəhbər prinsiplər Avropa Şurasının Kibercinayətlərə qarşı layihəsinin himayədarlığı ilə 2007-ci ilin oktyabrından 2008-ci ilin fevralınadək görüşmüş İnternet xidmətləri təchizatçıları ilə hüquq-mühafizə orqanları təmsilçilərinin bir neçə mərhələdə apardığı müzakirələrin nəticəsidir. Rəhbər prinsiplər kibercinayətlər məsələsinin tarixçəsinin ətraflı tədqiqi vasitəsilə dolğunlaşdırılıb.

Rəhbər prinsiplər sonradan "Kibercinayətlərə qarşı əməkdaşlığa dair" Qlobal Konfrans (Avropa Şurası, Strasburq, Fransa) tərəfindən 1-2 aprel 2008-ci ildə müzakirə olunub və qəbul edilib.

Rəhbər prinsiplər məcburi qüvvəyə malik sənəd deyil və bir-birinin roluna və vəzifələrinə, habelə İnternet istifadəçilərinin hüquqlarına hörmət etmək şərti ilə cinayətkarlığa qarşı əməkdaşlığı təşkil etmək üçün dünyanın istənilən ölkəsində hüquq-mühafizə orqanları və İnternet xidmətləri təchizatçıları arasında yayıla və onlar tərəfindən istifadə edilə bilər.

Hüquq-mühafizə orqanları və İnternet xidmətləri təchizatçıları arasında kibercinayətlərə qarşı əməkdaşlığa dair rəhbər prinsiplər¹

Giriş

1. İnformasiya cəmiyyətinin qurulması bütün dünyada cəmiyyətlərin getdikcə daha çox İKT-lərdən asılı olduğu və bununla da kibercinayətlərə qarşı həssas durumda olduğu bir şəraitdə informasiya və kommunikasiya texnologiyalarına (İKT) etimadın gücləndirilməsini, şəxsi məlumatların və şəxsi həyat sirlirinin qorunmasını və qlobal kibertəhlükəsizlik mədəniyyətinin təşviqini tələb edir;

2. İnformasiya cəmiyyətinə dair Birinci və İkinci Ümumdünya Sammiti (Cenevrə, 2003-cü il, Tunis, 2005-ci il), digər vəzifələrlə yanaşı, Birləşmiş Millətlər Təşkilatı Nizamnaməsinin məqsəd və prinsiplərinə əsaslanaraq və İnsan hüquqları haqqında Ümumi Bəyannaməni müddəalarına tam hörməti təmin edərək və onları dəstəkləyərək, hər kəsin məlumat və bilikləri yaratmasına, əldə etməsinə, istifadə etməsinə və paylaşmasına, potensiallarını açmasına və həyatlarının keyfiyyətini yaxşılaşdırmasına imkan yaradan, hökumətlər, özəl sektor, vətəndaş cəmiyyəti və beynəlxalq təşkilatlar arasında yeni tərəfdaşlıq və əməkdaşlıq formalarını tələb edən informasiya cəmiyyətinin qurulması vəzifəsini qarşıya qoydu;

3. İnternet xidmətləri təchizatçıları (İXT) və hüquq-mühafizə orqanları (HMO) bu arzunun gerçəkləşməsində mühüm rol oynayırlar;

4. Avropa Şurasının Kibercinayətlər haqqında Konvensiyasına ("Budapeşt Konvensiyası") uyğun olan milli qanunvericilik ölkələrə dövlət və özəl sektorun əməkdaşlığı üçün, araşdırma səlahiyyətləri üçün, eləcə də beynəlxalq əməkdaşlıq üçün hüquqi baza yaratmaqda kömək edir;

5. Rəhbər prinsiplər mövcud hüquqi sənədləri əvəz etmək üçün nəzərdə tutulmayıb, onlar araşdırma vasitələrinin yetərinə balanslaşdırılmış sistemini təmin edən, eləcə də ifadə azadlığı, şəxsi həyata, ailə həyatına və yazışma sirlirinə hörmət hüququ və şəxsi məlumatların qorunması hüququ kimi təməl insan hüquqlarının təmin olunmasına və müdafiəsinə aid olan adekvat hüquqi sənədlərin mövcud olmasını nəzərdə tutur. Buna görə də tövsiyə olunur ki, dövlətlər Kibercinayətlər haqqında Konvensiyanın prosessual normalarının tam həyata keçirilməsi üçün öz milli qanunvericilikləri çərçivəsində normativ aktlar qəbul etsinlər və Konvensiyanın 15-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş şərtlərə və təminatlara riayət edilməklə, araşdırma orqanlarını təyin etsinlər və hüquq-mühafizə orqanlarının vəzifələrini müəyyən etsinlər. Bu:

- hüquq-mühafizə orqanlarının səmərəli işini təmin edəcək;
- İnternet xidmətləri təchizatçılarının xidmətləri təmin etmək imkanlarını müdafiə edəcək;
- milli normativ aktların qlobal standartlara uyğunluğunu təmin edəcək;
- təcrid halında olan milli həll variantları əvəzinə qlobal standartları təşviq edəcək;
- prosesin düzgünlüyünün və qanunun aliliyinin, o cümlədən qanunilik, mütənasiblik və zərurilik prinsiplərinin təmin olunmasına kömək edəcək;

6. Bu rəhbər prinsiplərin məqsədləri üçün biz "xidmətlərin təchizatçıları" anlayışı kimi Kibercinayətlər haqqında Konvensiyanın 1-ci maddəsində verilmiş aşağıdakı geniş anlayışdan istifadə edəcəyik:

- i. xidmətlərinin istifadəçilərini üçün məlumat mübadiləsi imkanını təmin edən istənilən dövlət qurumu və ya özəl qurum;
- ii. bu cür kommunikasiya xidmətinin adından kompüter məlumatlarının emalını və ya mühafizəsini həyata keçirən və ya həmin xidmətin istifadəçiləri olan hər hansı digər qurum.

---

¹ Bu sənəd Avropa Şurasının rəsmi mövqeyini əks etdirməyə bilər. Əlavə məlumat üçün lütfən bu elektron poçtuna müraciət edin: Alexander.seger@coe.int.

7. Kibertəhlükəsizliyi artırmaq, xidmətlərdən qanunsuz məqsədlər üçün istifadəni minimuma endirmək və İKT sahəsində etimad yaratmaq üçün İnternet xidmətləri təchizatçılarının və hüquq-mühafizə orqanlarının öz müvafiq rollarını, əməkdaşlığın məsrəflərini və vətəndaşların hüquqlarını nəzərə almaqla bir-biri ilə səmərəli şəkildə əməkdaşlıq etməsi önəmlidir;

8. Bu rəhbər prinsiplərin məqsədi kibercinayətkarlıq məsələləri ilə bağlı qarşılıqlı fəaliyyətlərini strukturlaşdırmaqda hüquq-mühafizə orqanlarına və İnternet xidmətləri təchizatçılarna kömək etməkdir. Bu rəhbər prinsiplər mövcud olan ən yaxşı təcrübələrə əsaslanır və milli qanunvericiliyə uyğun olaraq ifadə azadlığına, şəxsi həyat sirlirinə, şəxsi məlumatların qorunmasına hüququna və vətəndaşların digər təməl hüquqlarına hörmət edilməsi şərti ilə dünyanın istənilən ölkəsində tətbiq edilməlidir;

9. Buna görə də tövsiyə olunur ki, dövlətlər, hüquq-mühafizə orqanları və İnternet xidmətləri təchizatçıları milli səviyyədə aşağıdakı tədbirləri görməyi öhdələrinə götürsünlər:

Ümumi prinsiplər

10. Hüquq-mühafizə orqanları və İnternet xidmətləri təchizatçıları meydana çıxan kibercinayət növlərinin müəyyən edilməsi və onlarla mübarizə aparılması imkanlarını gücləndirmək üçün informasiya mübadiləsini həyata keçirməyə həvəsləndirilməlidirlər. Hüquq-mühafizə orqanları xidmətlərin təchizatçıları kibercinayətkarlıq tendensiyaları barədə məlumatlandırmağa həvəsləndirilməlidirlər;

11. Hüquq-mühafizə orqanları və İnternet xidmətləri təchizatçıları qarşudurmaı deyil, əməkdaşlıq mədəniyyətini, o cümlədən müsbət təcrübələrin paylaşılmasını təşviq etməlidirlər. Təcrübə mübadiləsi aparmaq və problemləri həll etmək üçün mütəmadi görüşlərin keçirilməsi həvəsləndirilməlidir;

12. Hüquq-mühafizə orqanları və xidmətlərin təchizatçıları bir-biri ilə əməkdaşlıq üçün yazılı prosedurların formalaşdırılmasına həvəsləndirilməlidirlər. Mümkün olan hallarda hər iki tərəf bu prosedurların həyata keçirilməsi ilə əlaqədar olaraq bir-biri üçün strukturlaşdırılmış əks-əlaqəni təmin etməlidirlər;

13. Tərəfdaşlığın müvafiq sahədə fəaliyyət göstərənlərin qanuni hüquqlarına və ya hüquq-mühafizə orqanlarının qanuni səlahiyyətlərinə xələl gətirməyəcəyinə dair hər iki tərəfə lazımi təminatların verilməsi şərti ilə, hüquq-mühafizə orqanları ilə xidmətlərin təchizatçıları arasında daha uzunmüddətli münasibətlərin qurulması məqsədi ilə rəsmi tərəfdaşlıq əlaqələri nəzərdən keçirilməlidir;

14. Hüquq-mühafizə orqanları və İnternet xidmətlərinin təchizatçıları Birləşmiş Millətlər Təşkilatının standartlarında və tətbiq edilə bilən digər Avropa və beynəlxalq standartlarda, məsələn, İnsan hüquqlarının və əsas azadlıqların müdafiəsi haqqında 1950-ci il tarixli Avropa Şurası Konvensiyasında, BMT-nin Mülki və siyasi hüquqlar haqqında 1966-cı il tarixli Beynəlxalq Paktında, Fərdi məlumatların avtomatlaşdırılmış emalı ilə əlaqədar olaraq fərdlərin müdafiəsi haqqında 1981-ci il tarixli Avropa Şurası Konvensiyasında, eləcə də daxili qanunvericilikdə nəzərdə tutulmuş vətəndaşların təməl hüquqlarını qorumalıdırlar. Bu, mümkün əməkdaşlığın səviyyəsinə əqlabatan məhdudiyətlər qoyulmasını nəzərdə tutur;

15. Hüquq-mühafizə orqanları və İnternet xidmətlərinin təchizatçıları istər ölkədaxili səviyyədə, istərsə də sərhədlərarası məlumat axınları ilə əlaqədar olaraq özəl məlumatların məxfiliyi və qorunması standartlarının gücləndirilməsi məqsədi ilə bir-biri ilə əməkdaşlığa həvəsləndirilməlidirlər. Avropa Şurasının və İqtisadi Əməkdaşlıq və İnkişaf Təşkilatının işi bu məsələyə aid rəhbər prinsipləri müəyyən edir;

16. Hər iki tərəf sorğuların hazırlanmasının və cavablandırılmasının məsrəflərini nəzərə almalıdır. Bu fəaliyyətlərin maliyyə təsirləri nəzərə alınmaqla müvafiq prosedurlar hazırlanmalı və müvafiq

tərəflərə xərclərin əvəzinin ödənilməsi və ya ədalətli kompensasiyası məsələləri nəzərdən keçirilməlidir;

Hüquq-mühafizə orqanları tərəfindən görülməli olan tədbirlər

17. Geniş və strateji əməkdaşlıq – Hüquq-mühafizə orqanları müvafiq sahədə geniş və strateji əməkdaşlığı həyata keçirməklə xidmətlərin təchizatçılarna yardım etməyə həvəsləndirilməlidirlər, həmin yardım mütəmadi texniki və hüquqi təlim seminarların keçirilməsini, eləcə də xidmətlərin təchizatçıları tərəfindən verilmiş şikayətlər əsasında aparılmış araşdırmalarla, yaxud xidmətlərin təchizatçılarından verdiyi məlumatlar əsasında məlum olan cinayətkar fəaliyyətlə bağlı toplanmış məlumatlarla əlaqədar olaraq əks-əlaqənin təmin edilməsini özündə ehtiva edə bilər;

18. Məcburi hüquqi qüvvəyə malik sorğular üzrə prosedurlar – Hüquq-mühafizə orqanları məcburi hüquqi qüvvəyə malik sorğuların verilməsi və cavablandırılması üçün müvafiq səylərin göstərilməsini nəzərdə tutan tədbirləri özündə ehtiva edən yazılı prosedurlar hazırlamağa və sorğuların razılaşıdırılmış prosedurlara uyğun olaraq həyata keçirilməsini təmin etməyə həvəsləndirilməlidirlər;

19. Təlimlər – Hüquq-mühafizə orqanları təyin olunmuş əməkdaşları üçün təlimlər keçməyə həvəsləndirilməlidirlər, təlimlər bu prosedurların həyata keçirilməsi qaydasını, o cümlədən xidmətlərin təchizatçılarından yazılı məlumatların alınması və alınmış məlumatların işlənməsi qaydasını, həmçinin İnternet texnologiyaları və ümumiyyətlə onların təsiri məsələlərini, habelə müvafiq prosesin qaydalarına və fərdlərin təməl hüquqlarına riayət edilməsi məsələsini özündə ehtiva edə bilər;

20. Texniki resurslar – Hüquq-mühafizə orqanlarının xidmətlərin təchizatçıları ilə əməkdaşlığa görə cavabdeh olan əməkdaşları zəruri texniki resurslara, o cümlədən İnternetə çıxış imkanına, özlərinin elektron poçtu ünvanına (həmin ünvanda onların çalışdığı orqanın adı göstərilməlidir) və xidmətlərin təchizatçılarından məlumatları elektron üsulla təhlükəsiz qaydada almalarına imkan verən digər texniki resurslara malik olmalıdırlar;

21. Təyin olunmuş əməkdaşlar və əlaqələndirici şəxslər – Hüquq-mühafizə orqanları ilə xidmətlərin təchizatçıları arasında qarşılıqlı əlaqələr təlim keçilmiş əməkdaşlarla məhdudlaşmalıdır. Hüquq-mühafizə orqanları xidmətlərin təchizatçıları ilə əməkdaşlıq üçün əlaqələndirici şəxsləri təyin etməyə həvəsləndirilməlidirlər;

22. Sorğular üzrə səlahiyyətlər – Hüquq-mühafizə orqanları öz yazılı prosedurlarında bunu aydın şəkildə göstərməyə həvəsləndirilməlidirlər ki, hüquq-mühafizə orqanının hansı əməkdaşları İnternet xidmətlərinin təchizatçılarına hansı növ tədbirləri və sorğuları təqdim etmək səlahiyyətinə malikdirlər və həmin sorğuların həqiqiliyi və etibarlılığı İnternet xidmətlərinin təchizatçıları tərəfindən necə müəyyən edilməlidir;

23. Hüquq-mühafizə orqanları öz prosedurları barədə məlumatların və mümkün olan hallarda İnternet xidmətlərinin təchizatçıları ilə əməkdaşlığa görə hansı əməkdaşlarının və ya hansı vəzifəyə təyin olunanların cavabdehlik daşdığı barədə məlumatların İnternet xidmətlərinin təchizatçıları üçün əlçatan olmasını təmin etməyə həvəsləndirilməlidirlər;

24. Sorğu mənbəyinin yoxlanılması – Hüquq-mühafizə orqanlarından gələn sorğu elə olmalıdır ki, onun mənbəyi xidmətlərin təchizatçıları tərəfindən yoxlanıla bilsin:

- Məlumat üçün müraciət edən hüquq-mühafizə orqanının (orqanlarının) əlaqələndirici şəxsinin adı, həmin orqanın telefon nömrəsi və elektron poçtunun ünvanı bütün yazışmalarda göstərilməlidir ki, hər hansı sual yarandıqda xidmətlərin təchizatçısı sorğunu vermiş şəxsə əlaqə yarada bilsin;
- xidmətlərin təchizatçılarından xahiş edilməməlidir ki, hüquq-mühafizə orqanının əməkdaşı ilə onun şəxsi elektron poçtu vasitəsilə yazışsınlar, yazışmalar həmin orqanın müvafiq elektron poçtu vasitəsilə həyata keçirilməlidir;

- bütün məktublar müvafiq şöbənin blankında olmalı və bütün yazışmalarda orqanın əsas əlaqə telefonu nömrəsinin və İnternet saytının ünvanı olmalıdır ki, xidmətlərin təchizatçıları lazımi hallarda sorğuların həqiqiliyini yoxlamaq üçün müvafiq addımlar ata bilsinlər;

25. Sorğular – Hüquq-mühafizə orqanlarından gələn sorğular yazılı şəkildə (yaxud qanunla yol verilən digər elektron formada) olmalı və sənədlərin izlənməsi mümkün olmalıdır. Şifahi sorğuların yol verildiyi təxirəsalınmaz hallarda onların ardınca dərhal həmin sorğu yazılı şəkildə (yaxud qanunla yol verilən digər elektron formada) verilməlidir;

26. Sorğunun standart formatı – Hüquq-mühafizə orqanları milli səviyyədə və mümkün olan hallarda beynəlxalq səviyyədə sorğuların və sorğulara cavabların göndərilməsi üçün istifadə olunan formatı standartlaşdırmağa və strukturlaşdırmağa həvəsləndirilməlidir. Sorğularda ən azı aşağıdakı məlumatlar olmalıdır:

- Qeydiyyat nömrəsi;
- Sorğunun hüquqi əsası;
- Tələb olunan konkret məlumatlar;
- Sorğu mənbəyinin yoxlanılması üçün informasiyalar;

27. Sorğuların konkretliyi və dəqiqliyi – Hüquq-mühafizə orqanları göndərilən sorğuların konkret, dolğun və aydın olmasını və xidmətlərin təchizatçılarının müvafiq məlumatları yoxlaya bilməsi üçün sorğuda yetərinə təfsilatların əks olunmasını təmin etməyə həvəsləndirilməlidirlər. Onlar sorğuların qeydiyyatda alınmış xidmət təchizatçısına göndərilməsini təmin etməyə həvəsləndirilməlidirlər. Çoxsaylı və qeyri-müəyyən məlumatlar üçün sorğular göndərməkdən qaçmaq lazımdır;

28. Hüquq-mühafizə orqanları araşdırmaya və ya hər hansı təməl hüquqlara xələl gətirməmək şərti ilə araşdırma barədə mümkün qədər çoxlu faktlar təqdim etməyə həvəsləndirilməlidirlər ki, xidmətlərin təchizatçıları onlardan istənilən müvafiq məlumatları müəyyənləşdirə bilsinlər;

29. Hüquq-mühafizə orqanları xidmətlərin təchizatçılarna konkret işlə əlaqədar olmayan araşdırma üsulları barədə izahatlar verməyə və yardım etməyə həvəsləndirilməlidirlər ki, onlar bu əməkdaşlığın cinayətlərə qarşı araşdırmanın daha səmərəli olması və vətəndaşların daha yaxşı müdafiə edilməsi ilə nəticələnəcəyini anlaya bilsinlər;

30. Prioritetlər üzrə sıralama – Hüquq-mühafizə orqanları sorğuları, xüsusən də böyük həcmli məlumatlarla əlaqədar olanları, prioritetlər üzrə sıralamağa həvəsləndirilməlidirlər ki, xidmətlərin təchizatçıları ən mühüm sorğuları birinci növbədə cavablandıra bilsinlər. Prioritetlər üzrə sıralamanın milli hüquq-mühafizə orqanları üzrə və mümkün olan hallarda beynəlxalq qurumlar üzrə ardıcıl şəkildə aparılması daha yaxşı olar;

31. Sorğuların məqsədəuyğunluğu – Hüquq-mühafizə orqanları sorğuları cavablandırmağın xidmətlərin təchizatçılarından müəyyən məsrəflər tələb etdiyini nəzərə almağa və cavab üçün xidmətlərin təchizatçılarna kifayət qədər vaxt verməyə həvəsləndirilməlidirlər. Onlar həminin xidmətlərin təchizatçılarının digər hüquq-mühafizə orqanlarının sorğularına da cavab verməli olduqlarını nəzərə almalı və təqdim etdikləri sorğunun həcmi diqqətlə nəzərdən keçirməyə həvəsləndirilməlidirlər;

32. Məlumatların konfidensiallığı – Hüquq-mühafizə orqanları aldıkları məlumatların konfidensiallığını təmin etməlidirlər;

33. Lüzumsuz məsrəflərə və biznes əməliyyatlarının pozulmasına yol verilməməsi – Hüquq-mühafizə orqanları xidmətlərin təchizatçılarının lüzumsuz məsrəflərə məruz qalmasına və onların biznes əməliyyatlarının və digər növ işgüzar fəaliyyətlərin pozulmasına yol verməməyə həvəsləndirilməlidirlər;

34. Hüquq-mühafizə orqanları təcili əlaqə xidmətindən istifadəni yalnız fəvqəladə hallarla bağlı əlaqələrlə məhdudlaşdırmağa həvəsləndirilməlidirlər ki, bu xidmətdən sui-istifadə edilməsin;

35. Hüquq-mühafizə orqanları məlumatların mühafizə olunması barədə göstərişlərin yerinə yetirilməsini və məlumatların açıqlanmasına dair göstərişlər əsasında digər müvəqqəti tədbirlərin vaxtında həyata keçirilməsini, yaxud İnternet xidmətlərinin təchizatçılarının mühafizə olunan məlumatların daha tələb olunmadığı barədə vaxtında məlumatlandırılmasını təmin etməyə həvəsləndirilməlidirlər;

36. Beynəlxalq sorğular – İnternet xidmətlərinin xarici təchizatçılarna sorğular göndərilərkən ölkədaxili hüquq-mühafizə orqanları sorğuları birbaşa İnternet xidmətlərinin xarici təchizatçılarna göndərməməyə, beynəlxalq müqavilələrdə, məsələn, Kibercinayətlərə qarşı Konvensiyada əks olunmuş prosedurlardan, habelə təcili tədbirlərlə və məlumatların mühafizəsi barədə göstərişlərlə (sorğularla) bağlı əlaqə üçün hüquq-mühafizə orqanlarının sutkaboyu (24/7) işləyən şəbəkəsindən istifadə etməyə həvəsləndirilməlidirlər;

37. Qarşılıqlı beynəlxalq hüquqi yardıma dair sorğular – Hüquq-mühafizə orqanları və cinayət ədliyyəsi orqanları müvəqqəti tədbirlər barədə sorğuların qarşılıqlı hüquqi yardıma dair beynəlxalq prosedurlara uyğun olmasını, yaxud İnternet xidmətlərinin təchizatçılarının mühafizə olunan məlumatların daha tələb olunmadığı barədə vaxtında məlumatlandırılmasını təmin etmək üçün zəruri addımlar atmağa həvəsləndirilməlidirlər;

38. Hüquq-mühafizə orqanları arasında koordinasiya – Hüquq-mühafizə orqanları İnternet xidmətlərinin təchizatçıları ilə əməkdaşlıqlarını koordinasiya etməyə və qabaqcıl təcrübələri milli və beynəlxalq səviyyədə bir-biri ilə paylaşmağa həvəsləndirilməlidirlər. Beynəlxalq səviyyədə bu məqsəd üçün onlar müvafiq beynəlxalq qurumların nümayəndəliklərindən istifadə etməlidirlər;

39. Kibercinayətlərin tədqiqi üzrə proqramlar – Hüquq-mühafizə orqanları İnternet xidmətlərinin təchizatçıları ilə yuxarıda qeyd edilən qarşılıqlı fəaliyyətlərini kibercinayətlərin tədqiqi üzrə dolğun proqramlar formasında təşkil etməyə və həmin proqramların təsvirini, o cümlədən aşağıdakı məlumatları İnternet xidmətlərinin təchizatçılarna təqdim etməyə həvəsləndirilməlidirlər:

- Hüquq-mühafizə orqanlarının təyin etdiyi kibercinayətlərin tədqiqi üzrə əməkdaşlarla əlaqə üçün zəruri olan məlumatlar, eləcə də həmin əməkdaşların iş saatları barədə məlumatlar;
- Kibercinayətlərin tədqiqi üzrə əməkdaşları sənədlərlə təmin edə bilməsi üçün xidmətlərin təchizatçısına zəruri olan məlumatlar;
- Hüquq-mühafizə orqanlarının təyin etdiyi kibercinayətlərin tədqiqi üzrə əməkdaşların işinə aid digər təfsilatlar (məsələn, hüquq-mühafizə orqanının nə dərəcədə çoxlu xarici ölkələrlə əməkdaşlıq etməsi, konkret dilə tərcümə edilməli olan sənədlər və s. barədə məlumatlar);

40. Kibercinayətlərin tədqiqi sisteminin auditi – Hüquq-mühafizə orqanları statistika məqsədləri üçün sorğuların cavablandırılmasını izləməyə və yoxlamağa, güclü və zəif cəhətləri müəyyən etməyə və lazımi hallarda sorğuların nəticələrini dərc etməyə həvəsləndirilməlidirlər;

Xidmətlərin təchizatçıları tərəfindən görülməli olan tədbirlər

41. Xidmətlərdən qanunsuz məqsədlər üçün istifadə edilməsini minimuma endirmək üçün əməkdaşlıq – Tətbiq edilən hüquq və azadlıqlara, məsələn, ifadə azadlığına, şəxsi həyat sirrinin qorunması hüququna və digər milli və beynəlxalq hüquq normalarına, habelə istifadəçi ilə bağlanan müqavilələrə riayət edilməsi şərti ilə, xidmətlərin təchizatçıları xidmətlərdən qanunla nəzərdə tutulmuş cinayətkar fəaliyyətlər üçün istifadə edilməsi səviyyəsinin minimuma endirilməsinə yardım üçün hüquq-mühafizə orqanları ilə əməkdaşlıq etməyə həvəsləndirilməlidirlər;

42. Xidmətlərin təchizatçıları İnternet xidmətləri təchizatçılarna təsir göstərən cinayət hadisələri barədə bildikləri məlumatları hüquq-mühafizə orqanlarına verməyə həvəsləndirilməlidirlər. Bu,

xidmətlərin təchizatçılarının üzərinə qanunsuz fəaliyyətlərin aparıldığını göstərən faktları və ya halları aktiv surətdə axtarmaq öhdəliyini qoymur;

43. Xidmətlərin təchizatçıları öz xidmətləri və əməliyyatları ilə bağlı tədrisi, təlimi və digər yardımını təmin etmək məsələlərində hüquq-mühafizə orqanlarına kömək etməyə həvəsləndirilməlidirlər;

44. Hüquq-mühafizə orqanlarının sorğularının yerinə yetirilməsi üçün tədbirlər – Xidmətlərin təchizatçıları sorğunun yerinə yetirilməsində hüquq-mühafizə orqanlarına yardım üçün bütün ağılabatan səyləri göstərməyə həvəsləndirilməlidirlər;

45. Sorğuların cavablandırılması prosedurları – Xidmətlərin təchizatçıları sorğuların cavablandırılması üçün lazımi səylə yerinə yetirilən müvafiq tədbirləri özündə ehtiva edən yazılı prosedurlar hazırlamağa və sorğuların razılaşıdırılmış prosedurlara uyğun olaraq yerinə yetirilməsinə həvəsləndirilməlidirlər;

46. Təlimlər – Xidmətlərin təchizatçıları bu prosedurların yerinə yetirilməsi üçün öz əməkdaşlarına yetərli təlimlərin keçilməsini təmin etməyə həvəsləndirilməlidirlər;

47. Təyin olunmuş əməkdaşlar və əlaqələndirici şəxslər – Xidmətlərin təchizatçıları təlim keçilmiş əməkdaşlarını hüquq-mühafizə orqanları ilə əməkdaşlıq üçün əlaqələndirici şəxslər qismində təyin etməyə həvəsləndirilməlidirlər;

48. Təxirəsalınmaz yardım – Xidmətlərin təchizatçıları təxirəsalınmaz hallarda hüquq-mühafizə orqanlarının adi iş saatlarından sonra onların kibercinayətlərin tədqiqi üzrə əməkdaşları ilə əlaqə yarada bilməsi üçün vasitə yaratmağa həvəsləndirilməlidirlər. Xidmətlərin təchizatçıları təxirəsalınmaz yardım üçün hüquq-mühafizə orqanlarını müvafiq məlumatlarla təmin etməyə həvəsləndirilməlidirlər;

49. Resurslar – Xidmətlərin təchizatçıları hüquq-mühafizə orqanları ilə əməkdaşlığa görə cavabdeh olan əlaqələndirici şəxsləri və ya əməkdaşları hüquq-mühafizə orqanlarının sorğularını yerinə yetirmək üçün zəruri resurslarla təmin etməyə həvəsləndirilməlidirlər;

50. Kibercinayətlərin tədqiqi üzrə proqramlar – Xidmətlərin təchizatçıları hüquq-mühafizə orqanları ilə əməkdaşlıqlarını kibercinayətlərin tədqiqi üzrə dolğun proqramlar formasında təşkil etməyə və həmin proqramların təsvirini, o cümlədən aşağıdakı məlumatları hüquq-mühafizə orqanlarına təqdim etməyə həvəsləndirilməlidirlər:

- Xidmətlərin təchizatçılarının təyin etdiyi kibercinayətlərin tədqiqi üzrə əməkdaşlarla əlaqə üçün zəruri olan məlumatlar, eləcə də həmin əməkdaşların iş saatları barədə məlumatlar;
- Kibercinayətlərin tədqiqi üzrə əməkdaşları sənədlərlə təmin edə bilməsi üçün hüquq-mühafizə orqanına zəruri olan məlumatlar;
- Hüquq-mühafizə orqanlarının təyin etdiyi kibercinayətlərin tədqiqi üzrə əməkdaşların işinə aid digər təfsilatlar (məsələn, xidmətlərin təchizatçısının nə dərəcədə çoxlu xarici ölkələrdə fəaliyyət göstərməsi, konkret dilə tərcümə edilməli olan sənədlər və s. barədə məlumatlar);
- Hüquq-mühafizə orqanlarının konkret və məqsəduyğun sorğu verə bilməsi üçün xidmətlərin təchizatçıları istifadəçilərə təklif etdikləri xidmətlərin növləri barədə məlumat təqdim etməyə, o cümlədən həmin xidmətlərə çıxış üçün İnternetdəki linklər barədə məlumat və əlavə informasiya verməyə, habelə əlavə məlumatlar üçün əlaqə detallarını təqdim etməyə həvəsləndirilməlidirlər;
- Mümkün olan hallarda İnternet xidmətlərinin təchizatçısı hüquq-mühafizə orqanlarından məlumatın təqdim edilməsi barədə etibarlı sorğu aldıqdan sonra sorğu əsasında hər bir xidmət çərçivəsində hüquq-mühafizə orqanlarına hansı növ məlumatları verə biləcəyi barədə siyahı təqdim etməyə həvəsləndirilməlidir və bu zaman hüquq-mühafizə orqanları razılaşmalıdırlar ki, hər bir cinayət istintaqı üçün bu məlumatların hamısından istifadə edilməyəcək;

51. Sorğuların mənbəyinin yoxlanılması – Xidmətlərin təchizatçıları müştərilər barədə məlumatların müvafiq səlahiyyəti olmayan şəxslərə açıqlanmayacağını təmin etmək üçün hüquq-mühafizə

orqanlarından alınmış sorğuların həqiqiliyini yoxlamaq məqsədi ilə mümkün və zəruri olan addımları atmağa həvəsləndirilməlidirlər;

52. Cavablar – Xidmətlərin təchizatçıları hüquq-mühafizə orqanlarının sorğularına yazılı şəkildə (və ya qanunla yol verilən digər elektron formada) cavab verməyə və sorğu və cavablarla bağlı sənədlərin izlənməsinin mümkünlüyünü təmin etməyə həvəsləndirilməlidirlər, bu şərlət ki, həmin sənədlərdə fərdi məlumatlar olmasın;

53. Cavabların standart formatı – Hüquq-mühafizə orqanları tərəfindən istifadə olunan formatı nəzərə almaqla, xidmətlərin təchizatçıları hüquq-mühafizə orqanlarına göndərilən cavabların formatını standartlaşdırmağa həvəsləndirilməlidirlər;

54. Xidmətlərin təchizatçıları sorğuları vaxtında və özlərinin müəyyən etdiyi yazılı prosedurlara uyğun olaraq cavablandırmağa və sorğulara cavab verilməsində gecikdirmələrin orta müddəti barədə hüquq-mühafizə orqanlarına ümumi məlumat təqdim etməyə həvəsləndirilməlidirlər;

55. Göndərilmiş məlumatların etibarlılığı – Xidmətlərin təchizatçıları hüquq-mühafizə orqanlarına verilən məlumatların dolğun, dəqiq və qorunan olmasını təmin etməyə həvəsləndirilməlidirlər;

56. Sorğuların konfidensiallığı – Xidmətlərin təchizatçıları aldıkları sorğuların konfidensiallığını təmin etməlidirlər;

57. Məlumatların verilməməsinin izahı – Xidmətlərin təchizatçıları sorğulara cavab vermədikdə və ya məlumat təqdim etmədikdə sorğu göndərmiş hüquq-mühafizə orqanlarına bunun səbəbini izah etməyə həvəsləndirilməlidirlər;

58. Kibercinayətlərin tədqiqi sisteminin auditi – Xidmətlərin təchizatçıları statistika məqsədləri üçün sorğuların cavablandırılmasını izləməyə və yoxlamağa, güclü və zəif cəhətləri müəyyən etməyə və lazımi hallarda sorğuların nəticələrini dərc etməyə həvəsləndirilməlidirlər;

59. Xidmətlərin təchizatçıları arasında koordinasiya – inhisarçılıq və haqsız rəqabət əleyhinə hüquqi aktları nəzərə almaqla, xidmətlərin təchizatçıları hüquq-mühafizə orqanları ilə əməkdaşlıqlarını koordinasiya etməyə, qabaqcıl təcrübələri öz aralarında paylaşmağa və bu məqsəd üçün xidmət təchizatçıları birliklərindən istifadə etməyə həvəsləndirilməlidirlər.